

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, HT 1892
: L 40:88 B /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 B

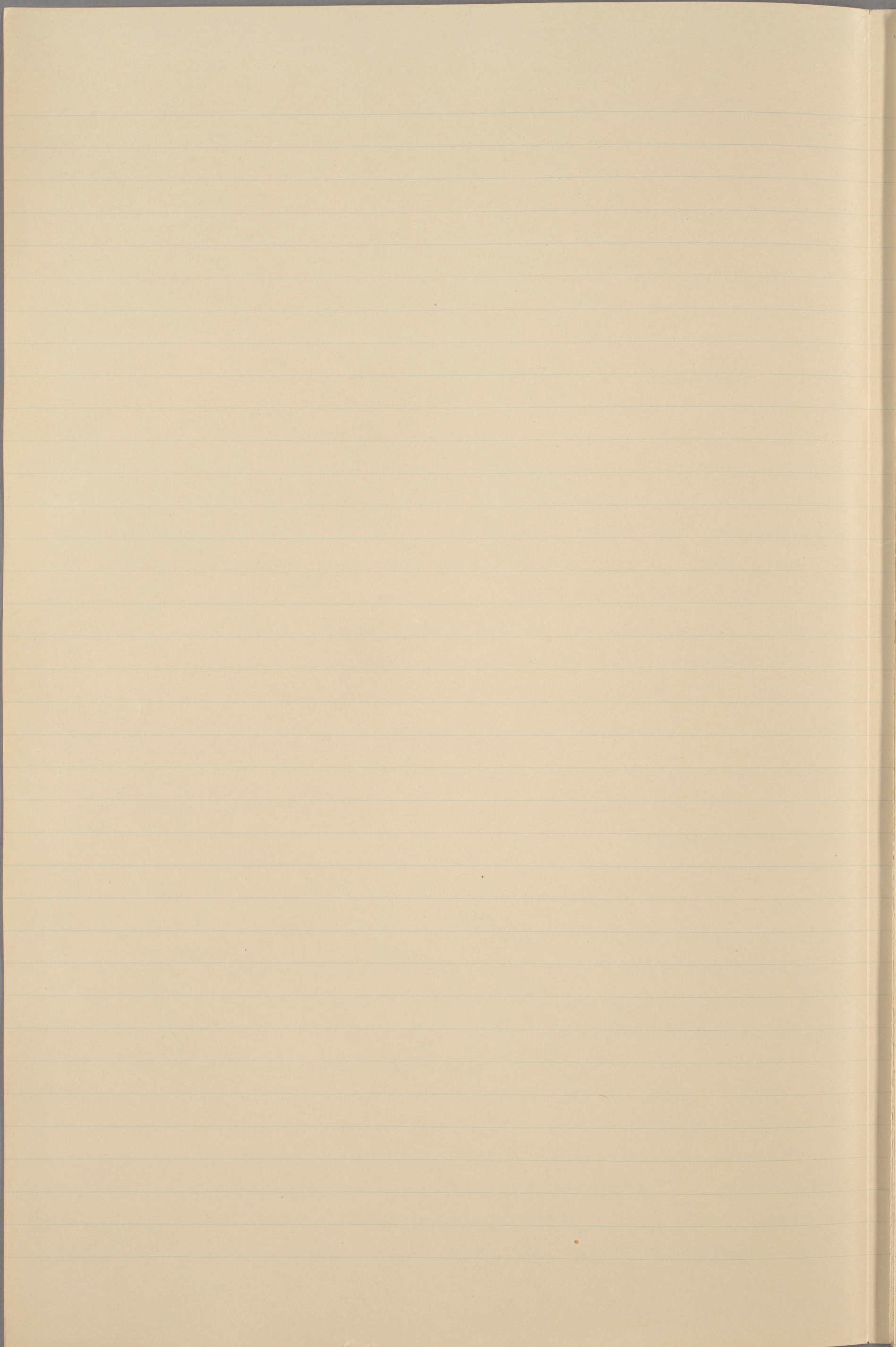
National Library
of Sweden

L 40:88 B:11

11.

1/11 1892

(10 bl.)

Det sjätte århundret målari, som jag d. Fernin skildrar,
 har sina yppersta frukter icke i Italien, hvars Konstskola
 under det århundradet jag nu gossugått, utom i Spanien och i
 Nederländerna. För att betyga det behöfr man endast en
 önsa om två namn som konstnärerna: Velasquez & Murillo,
 & två nederländska: Rubens & Rembrandt.

Det var under Spaniens politiska storhetstid på 1500-talet, som
 den första broddan till ett självständigt nationellt konstliv ^{avvärdade} bröt
 upp. Kom på 1600-talet, ~~men~~ då Spaniens politiska storhet, i vilken
 för att växa ut till ett världsbekanntande vilde, ^{samtiden} ~~men~~ hoppades
 eller fruktade, minskades mer och mer, så att den ^{det} ~~stora~~ diplomati-
 skt & jämt kunde bevara åt sig en viss vid Europas diplomatiska
 medberd.

Under Filip III, s. afled år 1621, förlorade Spanien sina mest upplysta
 & civiliserade inneröarne, de flitige morerna, s. gjort landet till en
 trögård. Religionshatet forog dem till utvandring. År 1609 närde
 Spanien stora vapenstillstånd med ~~prova~~ landskapen i de nordliga
 Nederländerna & därmed afstör från ett af sina yppersta maktom-
 råden. Under den 3de Filip efterträdare, den härde med samma namn,
 lösröckte sig Portugal (år 1640) från Spanien, och tilltog sig Frank-
 rike ^{i ägrenviden} ~~prova~~ flere af Spaniens bästa provinser, i norr Artois med
 Arras och flere platser i Flaunders & Luxembourg, i riden Perpignan,
 & Roussillon. Under Karl II, som regerade de sista 25 åren af 17de
 århundradet, märkte Spanien afstöras än vidare några städer i Flau-
 ders till Ludvig XIV. Trots allt detta kunde Spanien ännu gälla som
 stormakt, om det ^{blott} haft haft ~~regeringar~~ ^{regeringar} med ekonomiska & finansiella
 insigter. Men i yngre städer bättre än i Spanien bekämpades Axel
 Oxenstiernas ord till sin son: "du vet icke hvar niaga den världen
 är, hvarmed världen regeras." Spanien, s. dock ännu beherrskade
 största delen af de sydliga Nederländerna, och större delen af Italien,
 nämligen Neapel, Sicilien, Sardinien & det milanesiska området, ^{men} ~~och~~
 ofantliga ~~och~~ landssträcker i Syd- och Nordamerika - Spanien varth
 under det sjätte århundradet på grund af en utelöslig piratning
 till närgångning, s. tillkände ett kolonialt fattighus.

Men den fast, hvarmed det ettidiga lifet i Spanien under den

1/11. 92.

Storhetstid börjat sträta upp, hämnades icke af den vägrans
 fortgående politiska förfall. I början af 1600-talet stå Mollerkonsten,
 plastiken i måleriets dånstider redan i skönaste blomstring. Hvar
 sinnet måleriets rikdomar, kunde detta, efter att ha stått under
^{upprörande} inflytelse af Nederländerne i ikliensarne, na utveckla sig na-
 tionellt och ~~be~~ oberoende samt i besträffning af alla tekniska hjäl-
 medel fasthålla sina egna mål i värden sina egna vägar, i en-
 lighet med det spanska lysets beaktning för att en sidan se lifvet
 realistiskt sådant det ter sig ^{och} vardagligt, å andra sidan se lifvet
^{vidare det som} i den religiösa fantasien, den mystiska härförändras högtidstunder.

Antagligen skulle båda dessa riktningar i det spanska porträttet
 kunna komma till lika rätt, om konsten kunnat röra sig med
 full frihet. Men skulle då förmodligen fått se den värniska don
 Quixotte äfven på konstens område troget lednagad af ^{den} sin realism,
 Sancho Pansa. Men inkvisitionens ande, s. i Spanien var våldsam-
 mare å hänsynslöse än annanstädes, tyngde äfven på måleriets
 och bestämde det i dess val af ämnen. Förelskall är ej endast
 helvick. mytologiska framställningar sällsynta, utan också poetisk-
 historiska, ja äfven genremålingar å landskap. Altartafel å
 porträttet portfar äfven i det sjuttande århundradet att taga
 måleriets krafter nästan utslutande i anspråk. Kyrkan be upp-
 muntade naturligtvis den kyrkliga riktningen, Hofvet åter upp-
 muntade därjämte porträttmåleriets, s. dock aldrig i Spanien fick
 den hofnäliga, prästande och tillgjorda karaktär, s. det spanska hof-
 måleriets porträtt på samma århundrade förete, utan bristom,
 märkvärdigt nog, utvecklade sig i naturlighet å frihet. Hvar
 det spanska Konungadömet fordrade af porträttörens konst var två
 egenskaper: porträttets likhet med den porträttande utan alla förök-
 till smicker; den samt för det andra: grandezza. Grandezza
 andra egenskaper var naturlig, äfven den. Grandezza är inga-
 ting annat än känslan af självaktning och af aktning för de andra,
 när den med en en prägel af omedveten ståtighet vis förster sig
 i en människas kroppsliga hållning och åtbörder. Hon är välkommen
 för inga del att förblanda med höghid och uppblåsthet i ~~en~~ ståt
 att vara, hvilket bristom är grandezza's raka motstånd. Grandezza

Den verkligt finnas naturen är icke höghidlig
 och vil icke nedtrycka andra.

1/11. 92.

$$kl. 6 + 6$$

qor norr

$$(12 + 12)$$

$$kl. 7 + 5$$

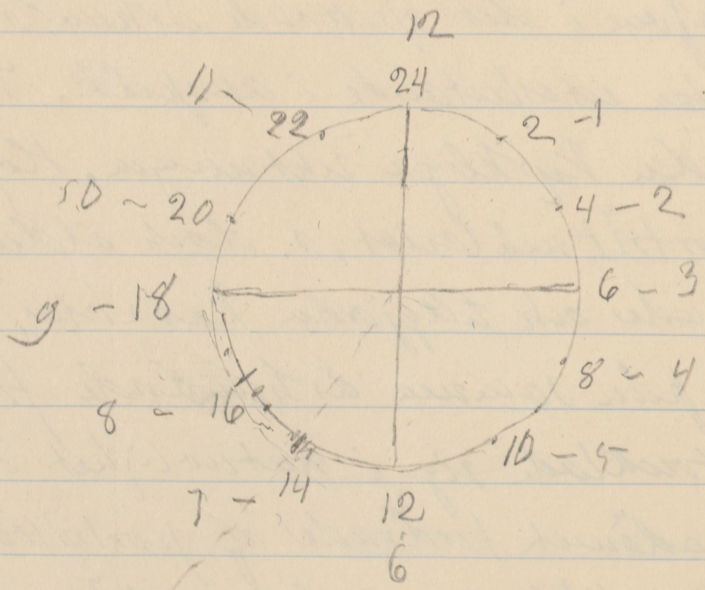
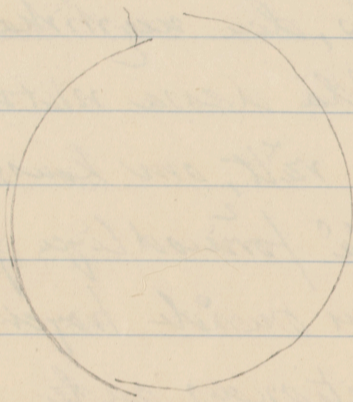
$$(14 + 10)$$

qor norr

$$kl. 9 + 9$$

$$(18 + 6)$$

qor norr

Kunde hos den tidens spanjorer påträffas så väl hos tiggaren som hos hofmannen. Måhända hade Spaniens stormaktställning på 1500-talet bidragit till att utveckla henne hos ~~folket~~ alla folkets klasser.

Att spaniska genre-målningar under denna tid ej voro talrika har jag sagt nämnt; men de få som de icke alldeles saknades har man väl att i prunkiga rummet tacka porträttmåleri. De stora porträttmålarne kände nämligen behof af att studera och äfven behof af omväxling. När de målade firmanes folk, d. betalde den bra, målade de nämligen kvinnor i barn ur folket, d. de själve fingo betala, och sådana studier artade sig lätt nog till genrestycken.

N: 170. Främst bland de spanska målarskolorna stod ännu alltid Sevilla. Den vackra staden vid Guadalquivir var i själva verket i andlig mening Spaniens hufvudstad. Bland ^{den} de finaste målaren därtill under det närmast föregående släktledet har jag först omnämnt Juan de las Roelas och följande hans "Den helige Tridors död." En yngre samtida med honom var Francisco Herrera (1576-1636), d. i sin ordning blef lär föregångare och lärare till en af Spaniens och världens mest kända målare Diego de Silva Velasquez.

Francisco Herrera är emellertid minnesvärd ej blott d. Velasquez' lärare, utan i och för sig själf. Den målning af honom, d. här återges i min föreläsning kyrkofadern Basilus, en af de ^{ortodoxa} ~~kyrkliga~~ ~~freemij~~ ~~kyrkornas~~ ^{grundläggare}, ~~den~~ ^{den} ~~bedärfvande~~ ^{bedärfvande} predikant och utmärkt för den hofsamhet han iakttag i staden mot olika tänkande - denna målning af Herrera hvarjans i Louvre och har hedrats med en plats i dess Salon carré bland där samlade mästerverk af första ordningen. Herrera på goda skäl. Herrera var först i främst beaktare för den spanska konsten i ^{tekniskt} ~~historiskt~~ afseende. För honom brukade spanjorerna en sorgfylligt utpräglad glatt modellering. Herrera däremot målade yttre djärft med färgmåttade ^{lag} ~~partier~~ och breda ^{strök} ~~stråk~~, utan att bry sig om ~~det~~ ^{den} ~~avbildheter~~ och med det enda målet ^{att} uppnå en kraftig ~~total~~ ^{total} verkkan. Eget nog hade samtidigt med Herrera, en holländsk målare, Frans Hals, till hr. jag sedan kommer, börjat med samma slags ^{teknisk} ~~teknisk~~. Frans Hals kom med detta detta ^{att} ~~varken~~ flytande målningssätt till mer fulländade resultat än Herrera;

1/11. 92.

1/11. 92.

Zurbaran är munkmålaren framför alla andra, s. målat Klosterbefolkningen i 15- och 1600-talet Europa. Munkarna, s. voro i år så talrika i Sevilla, voro Zurbarans väner. Hvad s. drag hm som målare till dem var den pittoreska motrikten mellan det lugna veckfallet i munkkåpan och den om intressant känslolig vittnade ansiktstypen med dess af finkidder skäpta drag och dess af glöddande ögon.

Men till en förklaring af den intressanta, i Dresden bevarade målning af Z., som vi se här. Den framställer, hvad det skall hafva tillgätt vid påfvevaldet år 1271. Det var en för Italien förkännlig tid, då den tyranniske Carl af Anjou uppriktligt vitt råparerödde med bilans, ^{och} fängelse bojans, med egendomsmindringens och utpressningens medel. Påfven Clemens IV hade aflidit år 1268. Kardinalerna samlades i Viterbo, för att välja ny påfve; men två år förflöto, utan att valet egde rum. De ville icke välja i enlighet med kyrkans ^{finskäpta ord} ~~ord~~, och de vågade icke öppet motsätta sig densamma. Men då nya olyckliga världsgärningar ~~utstätt~~ ^{utstätt} förfjät, och allmänna rösten fördrade ett snart afgörande, beslöt kardinalerna, i överlemnans påfvevald att en man, s. icke ens Carl af Anjou skulle vågat förgräpa sig på, nämligen fransiskanord ^{ord} ~~ord~~ ordugeneral Johan Fidanza Bonaventura, en helgonlik människa, s. troddes ha förrättat underverk, men s. i alla händelser var en af de djepast religiösa ^{Kanikeren} ~~netur~~ historien känner. Från den tid, då han var professor vid universitetet i Paris, kallades han doctor seraphicus, "läraren i änglarighet." ^{En grundläggning} ~~Känna~~ hans visdomslära, hvori det skolariska, mystiska och asketiska sammansmältes till ett helt ^{med} ~~af~~ en mild poetisk-filosofisk glöd, var, att människan kan, på den religiösa kontemplationens väg kan höja sig till omedelbar förening med Gud.

Det är denne man, Bonaventura, s. är kapradfiguren i Zurbarans målning. Vi se hm försjunken i bön framför ett bord, å hvilket den påfvlige kronan är stild. Han bönhörs. En ängel visar sig ö säger hm kom han bör välja. ^{Taunt} ~~Historien~~ är, att den ~~man~~ prelat, s. ^{släppte} ~~den~~ ^{släppte} smyckades med påfvekronan, var en ^{för} ~~utan~~ Kanikeren ädelhet utmärkt man, Gregorius X, en fisonare i en fridfonte. — Medan munken beder, se vi i målningens mellansplan ett antal kardinaler samlade ~~å~~ ^å en öppen plats därutaför, i afväntan på resultatet. Bordtäcket är rikt; likaså kardinalernas rockar. Och dessa rida partier bryta sig förträffligt mot det grå, som i olika skiftningar beherrskar den större delen af taflan, medan på samma gång ett

1/11. 92.

nygghet guldjus bryter in i Karunarens ypperliga klärobskyr och
bedyrer Bonaventuras ansikte och drägt. Modellering af muskels
hufvad i händer firbjerna särskildt beaktas.

N: 172. Här en annan af Zurbarans muskgestalter efter en mål-
ning i Londons nationalgalleri. Öfreliga gånger hos Z. målat en-
skilda muskgestalter; äfven ha han historiska kompositioner framställt oftast
scener ur heliga Klostervidens lefnadshistoria. Den hänsynfulla, förmed de
blicka upp till de himmelska nyner, hvar de blifva delaktiga, har ingen
målare kunnaat återge med ett sådant sken af verklighet s. Zurbaran.
Man har omerkast, att den ligger idealismen hos denne realist, s. annan
bredde ny mer om kraft än om skönhet och s. målat alla sina figurer
med ledning af modell. Skulle han framställa ~~hög~~ änglars ungdoms-
skönhet & kvinnliga helgons färging, lyckas det honom sällan. Hans linie-
och luftperspektiv äro emellertid förtäffliga; så äfven ha han behandling
af ljuset och klärobskyren. Hans färgfärging är enkel; ~~han~~ så lokal-
färgerna sammanhållas af en lugn ~~och~~ totalton. - Den målning, s.
här förevisas, ^{är} en af Zurbarans mest bekanta. Den tillhöra först kon.
Louis Philippes målningssamling i vächte, när den först förevisades i
Paris, ström upprende.

N: 173. Jämför Zurbaran verkade en annan betydande mästare i Se-
villa - Alonso Cano. Ej blott s. målare utan och s. arkitekt &
bildhuggare spelar Al. C. en betydande roll i Spaniens Konsthistoria.
Al. C. föddes år 1601 i Granada, ^{bland dem Herrern} & gick i lära hos mästare i Sevilla,
och hade tillräckligt sig en herrskande ställning i den ^{han om man får till en gammal berättelse} konstvärld, då, år 1637 ett
^{med en ledning af en duktig mästare som Sevilla} ~~duell s. vächte något upprende, brang han ate Louisa Sevilla.~~ En dag, då
han kom hem, hade han funnit sin hustru mördad, ritet hvar plundrad, &
sin betjänt, en italienare firsvanen. De undersökningar, s. med anledning
däraf firctogs, ^{ledde} ~~förelode~~ till vissa resultat, och misstankar riktades mot
Cano själv. ~~Detta förelode han att begripa sig till Madrid~~ ^{att} ~~mot honom fir~~ ^{att}
Han begaf sig då till Madrid, där han mottogs på lygande sätt och utnämndes
till kopistalare och lärare i teckning fir en af prinsarne. För man nu fir en
gammal historia, skulle han efter några års vistelse i Madrid, ha rikats
ut fir en förskräcklig olycka.

1/11.92.

1/11. 92.

Velasquez
 härligheten af den katolska kyrkan. Naturligt var emellertid ko-
 ning Filip IV's och hans minister Olivares' gästling. Hans måleri
 var oförligt för kyrkan och förtjuste äfven fanatikerna genom de fir-
 tigheter det egde. Där torde förklaringen ligga.

Tiderna förändras och med dem äfven ordömena om konstens
 alster. Att Velasquez i våra dagar återigen blifvit så att säga
 modern är icke underligt, då han i hjälpa vecket egocella de,
 egenskaper, som vår ~~tid~~ egen tids realism eftersträfar, eller han har
 i hjälpa vecket aldrig varit tillbakasett eller förbridd, ej ens under
 idealismens ^{strängaste} herravälde. Rafael alltså, 1700-talets ~~nya~~ ^{nya} ~~idealismens~~
 1. under den senare hälften af 1700-talet, finde idealismens rener,
 säger om Velasquez, att han synes ha mestat ej mindre med han-
 den än med sin blotta vilja, ty så ovissholigt har han hand pitit
 viljans ingripelser, & så med sin säker blick har han pitit naturen i
 hennes hemligaste verksamhet, så begynda ö klagjerna om hans försliga
 figurer.

Velasquez föddes år 1599. Hans far, som var jurist ö tillhöfde en,
 gånnet ansedd familj, hette Juan Rodriguez de Silva. Hans
 mors familjenamn var Velasquez. Enligt spansk bruk skulle således
 sone, s. döptes till Diego, heta Diego de Silva Velasquez. Så har han
 och sin vanligen underhufvit sitt namn. Men enligt gaudalusiskt bruk
 kallas barnen vanligen efter moderns familjenamn, och konsthistorien
 har med afseende på detta bruk. Den store målaren kallas således alltid
 Velasquez. Fadern bestämde gorsen för den lärda barnen; men då denne
 anlåg för målarkonsten, ^{skickade} skickade han honom till Francisco Herreras atelier.
 Om Herreras lymme har jag firat talat. Tingen lärjunge kunde utvärda hos
 honom, och Velasquez ej heller, s. därför befall sig till en annan målare, Pa-
 checo, en förbildad man, känd för eftervärlden mer som konstskriftställare
 än konstnär. Under sin korta lärtid hos Herrera hade Velasquez lärt
 mycket. Om han lärde något djupligt hos Pacheco är ovist. Men denne
 sig goss, att ynglingen var utomordentligt begåfadt, beviljade han på det
 värligaste och gaf hm, då Velasquez knappt var 19 år gammal, sin dotter
 till ähta. Pacheco var utomordentligt stolt öfver hm, kallar hm i sin bok
 alltid "min svärson" och vill gälla för hans egentlige ledare ö lärare,
 N. 176 jag för i nästa föreläsning redogöra med några för den lyckliga och

1/11. 92.

lysande teckningarna, s. väntade Velasquez. Här vill jag nu blott meddela några ord om den tafeln af hem, s. ~~den~~ ^{ny} ~~här~~, ~~vissa~~ afbildning. Tabellen, s. är känd under namnet "Lanserne", finns i Madrids museum. Den föreställer fästen Bredas Kapitulation, en af dramatiska epistolerna med i kriget mellan Spanien & Nederländerna. Breda, en ~~fäst~~ ^{befäst} stad i norra Brabant, var ett af de belästa, bakom hvilka holländarne förvarade sig mot de spanska trupper, s. öfversämsat landet. Belägringen öppnades i Augusti 1624. Belägringshärrens anförare var Spaniens förnämste fältherre, generärens markis Spinola. Moritz af Oranien, den holländska rikets förkämp, afled under de ansträngningar, ~~och~~ han gjorde för att rädda staden. Efter 10 månaders belägring måste Breda kapitulera. Velasquez har framställt det ögonblick, då Justin af Nassau, fästningens kommandant, öfverlämnar dess nyckel till Spinola.

Velasquez var icke ögonvittne till denna scen. Han borde då aldrig ha ~~framställt den~~ ^{försökt} ~~den~~ ^{måla} den, skulle någon af det extrema s. k. verkligt-historiska kritici ha sagt. Hade V. sigt ett vidant råd, skulle han afstått från tillfället att göra ett af sina yppersta verk. Det är en af de mest lifvande ~~och~~ historiemålningar, s. nägonn blipit utförda. Naturligtvis är det en förträfflig sak, om målaren af historiska & krigiska tilldragelser ~~håll~~ ^{varit} ämnat till hvar han har att skildra. Den utlygga af lidne tyske bataljmålaren Georg Bleibtreu hade denna förmån. Han följde prins Fredr. Carls armé år 1866, och tillhörde tyske kronprinsens högkvarter i tysk-franska kriget 1870. ~~Om~~ ^{Om} ~~man~~ ^{man} tror, att hans stora målningar "Slaget vid Königgrätz", "barraserna framför Paris" o. s. v. äro fotografiskt noggranna kopior af något ögonblick i dessa händelser, minstager man sig grundligt. Först & främst är det omöjligt att måla under brinnande batalj; man måste måla efter de mer eller mindre ~~färdiga~~ ^{färdiga} minnesbilder man bevarat i sin den. För det andra måste framställningarna af sådant slag vara komponerade, och figurerna grupperade, dels för öfvertydligt-hetens skull, dels för färgverkningsens. Bleibtreus målningar äro icke verkligt-trogna från den extrema naturalismens standpunkt & kunna icke vara det. Och likväl tyckte sig Kejsar Fredrik, ~~och~~ ^{han} ställde Bleibtreus högt, se upplefda tilldragelser för sina ögon, då han såg dessa taflor. De ~~vara~~ ^{äro} nämligen historiska ~~trogna~~ ^{trogna}, och det är ~~ej~~ ^{trogna} ~~be-~~ ^{med} ~~karaktären~~ ^{med} i de tilldragelser de framställa, och mer kan icke begäras.

1/11. 92.

Tunga af deltagarne i denna tilldragelsen hade annat en spidda, ~~skammanhängande~~ och mer eller mindre bleknade minnesbilder af den dagen efter den då de egt rum.

Velasquez' målning är icke helt och hållet gripen ur en nälfthapande fantasi. Spinola & han voro vänner. De hade gjort en resa till Italien i hovandens riktighet. Spinola har, så godt hans egna minnesbilder tillåto det, mildret kapitelationerna för Velasquez. Det kom således an på om V. hade konstnärlig fantasi att ~~reproducera~~ ^{reproducera} ^{tillägga} sig dem minnesbilder och gifva dem prygad klarhet & lif. Och det hade han. Omgifningarna King Breda äro vid denna s. deltagarne i belägringen erinrade sig dem. Spinola är en ~~karaktär~~ ^{trög} porträttfigur. Den holländiske kommandanten liksom. Det är outagligen riktigt, att Spinola lade sin hand på den axel. I ordlig mening riktigt är det säkerligen, ty åttordea rågor oss hvad denne ädle krigare kände inom sig. Han prisade den holländska berättigelsen fäppan motstånd samt beivrade den fritt ofrig. Äkta holländare till utseendet är gruppen på vänster sida; äkta spanjorer gruppen på den högra. Porträtter äro afvända. Man igen känner prinsen af Anhalt, markisen de Leya ^{Leyander} och andra högre spanska officerare. Sådant är verklighetsmålning, äfven det.

Jag återkommer till Velasquez i nästa firdäsning, ^{som} jag för öfvert skall egna åt hans ryktbare landsman Murillo.

1/11. 92.